

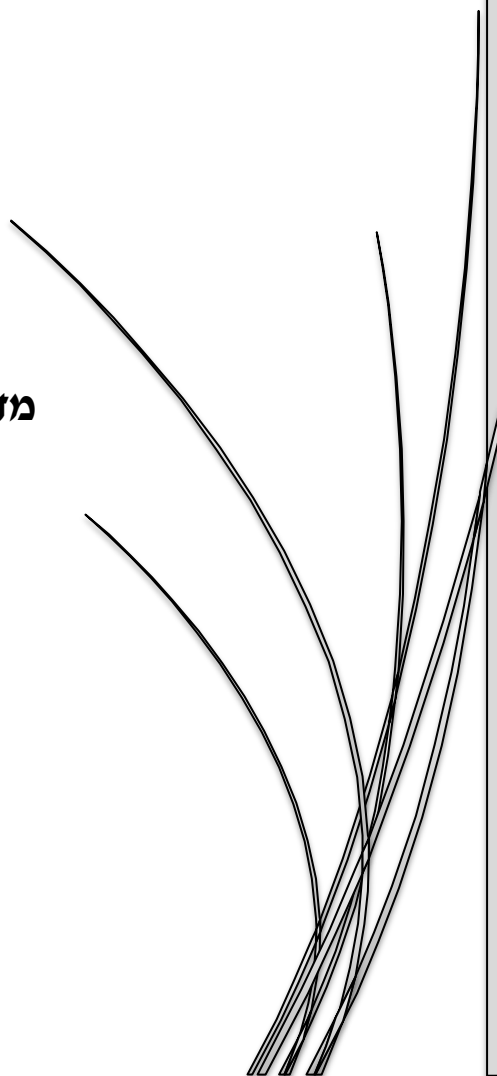
השלכות ממשלת נתניהו השישית על האזרחים הערבים.

דצמבר 2022

נייר עמדה

היחידה למדיניות- מדה אל-כרמל

מדה אל-כרמל

לאחר יותר מחודש וחצי לבחירות והטלת המנדט להרכב הממשלה על נתניהו ב-13.11.2022, החלו להתבהר מאפייני הקואליציה החדשה וחלוקת התיקים.

ממשלות נתניהו הקודמות, מאז 2009, התנהגו בעוינות ובאפליה מוצהרות כלפי האזרחים הערבים, וחוקקו כלפיהם חוקים גזעניים, כגון: חוק הלאום, חוק הנכבה וחוק ועדות קבלה ליישובים קהילתיים. הגזענות והעוינות של נתניהו וממשלותיו כלפי אזרחים ערבים אינן דבר חדש. ברם, בניגוד לממשלות נתניהו הקודמות, תורכב הממשלה החדשה ממפלגות ימין וימין דתי קיצוני גרידא, ללא השתתפות אף לא מפלגה אחת מחוץ למחנה נתניהו.

בנייר עמדה זה נדון בהשלכות הקואליציה החדשה על האזרחים הערבים, ועל הסוגיה הפלסטינית והכיבוש. נטען כי נוסף על מדיניות גזענית מובנית כלפי האזרחים הערבים, הקואליציה החדשה תהיה מסוכנת יותר מממשלות נתניהו הקודמות, ותפעל להגביר את שולי הדמוקרטיה, המצומצמים ממילא, ולהגדיל את מינון הגזענות כלפי החברה הערבית, ביחוד הגברת העוינות והדיכוי המשטרתי; הגבלת חירויות פרט; הגבלת הרשות השופטת; ציוניזציה של מערכת החינוך. הממשלה החדשה תפעל לעבות את הזהות היהודית-לאומית של ישראל, ותצמצם את הכלים לפעילות פוליטית העומדים לרשות האזרחים הפלסטינים בישראל. בהיבט הכיבוש, נייר עמדה זה סבור כי הממשלה החדשה עשויה לעבור מגישת צמצום וניהול הסכסוך לניסיון לכפות את פתרון המצב הקיים, ובכלל זאת: לנרמל את הכיבוש; לספח שטחים בכלל ושטחי C בפרט; להעמיק את ההתנחלויות ולהרחיבן; להחליש את הרשות הפלסטינית ולקבע את תפקידה כרשות שתנהל את חיי היומיום בשטחי A.

המשטרה והביטחון הלאומי בשליטת בן גביר

בשנים האחרונות מתחו מפלגות הימין ביקורת חריפה על תפקוד המשטרה ועל התנהלותה מול האזרחים הערבים, ביחוד לאחר מחאת מאי 2021, והריפיון, לדידם, לנוכח היעדר משילות ביישובים הערביים, במיוחד בנגב. מפלגות "הציונות הדתית" ו"עוצמה יהודית" התמקדו במערכת הבחירות האחרונה בנושא זה. בן גביר הודיע כי ידרוש את המשרד לביטחון פנים אם ייכנס לקואליציה כדי להתמודד בעיקר עם היעדר משילות בנגב ובערים מעורבות.

לפי ההסכם הקואליציוני בין הליכוד לבין מפלגת "עוצמה יהודית", בן גביר ימונה לתפקיד השר לביטחון לאומי (לשעבר המשרד לביטחון פנים), ויבוצעו שינויים מהותיים בסמכויות השר, שיתירו לשר להתערב בגיבוש מדיניות המשטרה ובהתנהלותה המבצעית ויאפשרו לו לשלוט בתקציבים. בנוסף, יקבל בן גביר שליטה על יחידות מג"ב המשרתות בשטחים הכבושים, ויהיה חבר בקבינט הביטחוני מדיני. מפלגת עוצמה יהודית תקבל גם את ראשות הוועדה לביטחון פנים של הכנסת.¹

¹ אדמקר, יאקי. (2022, 28 בנובמבר). ההסכם המלא עם עוצמה יהודית: תורחב הסמכות של בן גביר על המפכ"ל, יוקם צוות להסדרת מאחזים. [וואלה](#).

המינוי של בן גביר לשר לביטחון לאומי, פירוש, בין היתר, שליטתה בתהליך עיצוב מדיניות המשטרה כלפי החברה הערבית, ויישום משנתו הגזענית העוינת כלפיהם. ניתן לצפות שצעד זה יוביל להגברת הגזענות, העוינות והאלימות המשטרתית, כלפי החברה הערבית, נוסף על הגברת הרדיפה הפוליטית במסווה ביטחוני.

הסכנה בשינויים הצפויים בהתנהלות המשד לביטחון לאומי כלפי האזרחים הערבים, גוברת בעקבות שינויים צפויים במערכת המשפט, הידוק השליטה של הימין הקיצוני במינוי שופטים, הגבלת סמכויות בתי המשפט בכלל, ושל בית המשפט העליון בפרט, החלשת הפרקליטות וצמצום כוחו של היועץ המשפטי לממשלה.

הגבלת מערכת המשפט

הימין הקיצוני, המפלגות הדתיות והחרדיות ומפלגת הליכוד בפרט, קוראים זה תקופה להגביל את הרשות השופטת, ולשנות את יחסי הכוחות בינה לבין הרשות המחוקקת והרשות המבצעת, בטענה שהרשות השופטת, בייחוד בית המשפט העליון, מהווה מכשול מול השלמת השתלטות הימין על רשויות הממשל ובולם את העדפת הציבור הימני בישראל בחוקים ובמדיניות. דוגמאות לכך הן: התערבות בית המשפט העליון בחוק הגיוס; מדיניות וחוקים הקשורים להתנחלויות וללגליזציה של "מאחזים בלתי חוקיים"; סוגיות בזכויות הפרט.

הקואליציה החדשה צפויה ליזום כמה מהלכים עיקריים שיגבילו את מערכת המשפט:²

- שינוי שיטת מינוי השופטים, שינוי הרכב הוועדה למינוי שופטים, והעברת סמכויות המינוי לכנסת: משמעות הדבר היא שמינוי השופטים יהיה פוליטי, בתקווה שיהיה רוב שמרני ימני בבית המשפט העליון.
- העברת חוק פסקת ההתגברות, שיגביל את התערבות בית המשפט העליון בתהליך החקיקה ויצמצם את יכולתו לבקר חוקים ומדיניות.
- שינוי מבנה הפרקליטות ושינוי הגדרת התפקיד של היועץ המשפטי לממשלה, במטרה לצמצם את יכולתם לפעול.
- חקיקת חוקים המקנים חסינות לנתניהו מפני העמדה לדין.
- שינויים אישיים ומינויים במערכת המשפט לחיזוק שליטת הימין ברשות השופטת.

אומנם מערכת המשפט, לרבות בית המשפט העליון והפרקליטות, לא מנעו בעבר פרקטיקה גזענית ואפליה כלפי החברה הערבית, ופעלו במסגרת מגבלות הפרויקט הציוני, ואומנם על פי רוב לא התערבה מערכת המשפט כדי להגן על זכויות החברה הערבית ועל זכויות הפלסטינים בשטחים הכבושים, אך השינוי הצפוי מהותי ועלול להקל ביישום חוקים ומדיניות מפלה וגזענית כלפי החברה הערבית וכלפי חירויות הפרט. השינוי עלול להביא לשחיקת זכויות ולחקיקת חוקים המגבילים את יכולת הפעולה הפוליטית של החברה העברית.

² גורלי, משה. (2023, 1 בינואר). תוכנית שלושת השלבים לריסוק מערכת המשפט יוצאת לדרך. [בלבליסט](#).

חיזוק הזהות ה"לאומית היהודית"

על פי ההסכם הקואליציוני, מפלגת הציונות הדתית תקבל את תיק האוצר, ובצלאל סמוטריץ' יכהן כשר אוצר ברוטציה עם אריה דרעי. היא תקבל גם את תיק קליטת העלייה ואת תיק ההתיישבות שיכונה המשרד ל"משימות לאומיות". אל משרד זה, שבראשו תעמוד אורית שטרוק, יתווספו יחידת "התרבות יהודית" שתועבר ממשרד החינוך ויחידת "זהות יהודית" שתועבר ממשרד הדתות.³ ראש מפלגת הציונות הדתית, בצלאל סמוטריץ', הסביר כי מטרותיהן של יחידות הממשלה החדשות הן חיזוק הזהות היהודית והלאומית בהתאם לתפיסות התנועה הציונית הדתית.⁴ משמעות הדבר היא הרחבת השפעתו של זרם זה על כלל החברה והמדינה, ולא רק על המתנחלים ועל תלמידי ישיבות, וחיזוק שליטתו.

מפלגת הליכוד חתמה גם על הסכם עם מפלגת "נעם", בעלת עמדות קיצוניות לא רק כלפי ערבים, אלא גם כלפי קבוצת הלהט"בים ועוינת כלפי ערכים ליברליים וחירויות הפרט. חבר הכנסת אבי מעוז, הנציג היחיד של המפלגה, יהיה סגן שר במשרד ראש הממשלה שאחראי על הרשות ל"זהות לאומית-יהודית", שהוקמה במיוחד לבקשת מפלגת "נעם".⁵ הרשות החדשה תהיה אחראית, לפי הצהרותיו של מעוז, על חיזוק הזהות הלאומית-יהודית, האינדיבידואלית והקולקטיבית. מעוז יהיה אחראי גם על "החינוך הלא פרמלי" במערכת החינוך. מציאות זו תוביל למדיניות של אילוף וציוניזציה של התוכניות במערכת החינוך הערבית ולהכפפתן לתנאי הימין הדתי הציוני, תוך כדי מאמץ לדכא את התרבות הערבית ואת הזהות הערבית.

יהודי הגליל והנגב

מפלגת עוצמה יהודית בראשות בן גביר תקבל, על פי ההסכמים הקואליציוניים, את משרד "פיתוח הנגב והגליל", בתוספת תקציבים ניכרת, וכן תופקד בידיה הסמכות על הרשות ל"פיתוח החקלאות".⁶ המשמעות היא שמפלגתו של בן גביר תהיה אחראית גם על פרויקט ייחוד הנגב והגליל, תכין תוכניות אסטרטגיות לאזורים ערביים צפופים אלה, ותשלוט בתכנון ובפיתוח ביישובים הערבים, נוסף על שליטתה במשרד לביטחון לאומי ובמשרד. לבן גביר תהיה, אם כן, היכולת להגדיר מדיניות אזרחית וביטחונית כלפי החברה הערבית והיישובים הערביים. כך ייווצרו הגבלות נוספות, ייחסם הפיתוח, יצומצמו אזורי שיפוט, הכול – על רקע רדיפה פוליטית.

³ אלימלך, נדב. (2022, 5 בדצמבר). נחשף ההסכם הקואליציוני בין הליכוד לציונות הדתית | כל הפרטים. [מעריב](#).

⁴ האזור טוב, מיכאל. (2022, 7 בדצמבר). אורית שטרוק תמונה לשרה למשימות לאומיות, אופיר סופר יקבל את תיק הקליטה.

⁵ האזור טוב, מיכאל. (2022, 27 בנובמבר). הליכוד: נחתם הסכם קואליציוני עם נעם; תוקם רשות לזהות יהודית-לאומית. [הארץ](#).

⁶ אדמקר, יאקי. שם.

העמקת הכיבוש וההתנחלויות

קשה להפריד בין הכיבוש בגדה המערבית ובעזה לבין מצב החברה הפלסטינית בישראל. מחאת מאי 2021, ולפניה המחאות בכל המלחמות האחרונות על עזה, המחישו שהפרדה המדומה של הקו הירוק אינה מונעת את הסולידריות של הפלסטינים בישראל עם בני עמם, כאשר הם נתונים לתוקפנות, להרג ולהרס ממכונת המלחמה הישראלית. כל הסלמה בשטחים הכבושים עלולה לזלוג לערים וליישובים ערביים בישראל, בייחוד ביישובים מעורבים. אירועי מאי 2021, שבמסגרתם תקפו מתנחלים אזרחים ערבים בערים מעורבות, הברוטליות של כוחות המשטרה, גזרי דין בלתי הוגנים שנגזרו בחודשים האחרונים נגד צעירים ערבים שהשתתפו במחאת מאי, וחוסר המעש של המשטרה ומערכת המשפט כאשר מדובר בנאשמים יהודים, ממחישים תרחיש עתידי קיצוני יותר.

ההסכמים הקואליציוניים מבהירים כי ציר הכיבוש, העמקת ההתנחלויות ודיכוי העם הפלסטיני עלולים ללבות את האש בתקופת הממשלה החדשה, בייחוד לנוכח מינוי סמוטריץ' כשר במשרד הביטחון, לצד שר הביטחון, האחראי על המינהל האזרחי ועל פעולות הממשלה בשטחים הכבושים. לתפקידים הללו חשיבות מיוחדת בניהול הכיבוש וחיי היומיום של הפלסטינים. עיתון "הארץ" כינה במאמר המערכת מיום 6.12.2022 את סמוטריץ' כ"שר הכיבוש"⁷, כדי להתריע מפני השינוי המדאיג שמבשר מינויו, בין היתר, הרחבת ההתנחלויות, הגבלת הבנייה לפלסטינים ומתן לגיטימציה למאחזים "בלתי חוקיים". סמוטריץ' יוכל ליישם החלטות שבעבר היו תלויות ועומדות, או שבית המשפט העליון מנע את ביצוען, בכל הנוגע להכרה במאחזים "בלתי חוקיים" וכן לחיבורם לחשמל, למים ולתשתיות.⁸ במצב החדש, הממשלה תפקיד בידי המתנחלים את ניהול הכיבוש, ואת קביעת המדיניות הן כלפי ההתנחלויות והמתנחלים והן כלפי העם הפלסטיני.

⁷ מאמר המערכת. (2022, 15 בדצמבר). שר הכיבוש. [הארץ](#).

⁸ אלימלך, נדב. (2022, 5 בדצמבר). נחשף ההסכם הקואליציוני בין הליכוד לצינונות הדתית | כל הפרטים. [מעריב](#).

סיכום

עמדותיו הגזעניות והעוינות של נתניהו כלפי החברה הערבית, ניסיונו למחוק את סוגיית הכיבוש ואת זכויות העם הפלסטיני, ופרקטיקות קולוניאליסטיות התיישבותי – אינם דבר חדש. החידוש בבחירות האחרונות הוא ניצחון הימין הדתי הקיצוני, ומתן ביטוי להגמוניה בחברה הישראלית במספר המנדטים בכנסת. הקואליציה החדשה תפעל לנצל הזדמנות זו לחוקק חוקים וליישם מדיניות שמטרתם להכריע בסוגיות מהותיות הקשורות לתדמיתה ולאופייה של מדינת ישראל, ומשפיעות ישירות על האזרחים הפלסטינים בישראל, ובכלל זאת בנושאים האלה: עיגון זהותה היהודית לאומית של ישראל ברוח הציונית הדתית; מאמץ לכפות מעמד נחות על החברה הערבית ברוח חוק הלאום; מאמץ להכריע בסוגיית הכיבוש בדמות כפיית המצב הקיים על הפלסטינים.

הקואליציה החדשה תפעל ליישם את שאיפותיה במהירות האפשרית, באמצעות חוקים וכפיית מדיניות. עוד בטרם הקמת הממשלה, החלה קואליציה זו בתהליך חקיקה שמטרתו החלשת המוסדות הדמוקרטיים, החלשים ממילא, לרבות חוק דרעי, חוק בן גביר, וחוק סמוטריץ' שיאפשר מינוי שר במשרד הביטחון אחראי על המינהל האזרחי ועל ההתנחלויות.

הקואליציה החדשה תפעל לייחד את המרחב הציבורי בהתאם לדרישות המפלגות החרדיות, תגביל את חירויות הפרט בהתאם לדרישות מפלגת "נעם" ותפעל לציוניזציה של המדיניות הציבורית כדרישת הציונות הדתית. הזרמים הליברליים הדמוקרטיים שנתרו בחברה הישראלית יסבלו מהשינוי הזה גם כן, אך האזרחים הפלסטינים בישראל והפלסטינים תחת הכיבוש יהיו הנפגעים העיקריים מן המדיניות החדשה. הקואליציה החדשה תהיה הקואליציה הראשונה המורכבת בלעדית ממפלגות ימין וימין דתי קיצוני. זוהי מציאות חדשה הדורשת מהחברה הערבית הפלסטינית חזון פוליטי חדש וכלים ושיטות פעולה שטרם נראו כמותם.